tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 5 4 2006

Koos Ballintijn & Ed Brinkkemper

Het goudkn

een immigrant in Zaanstreek-

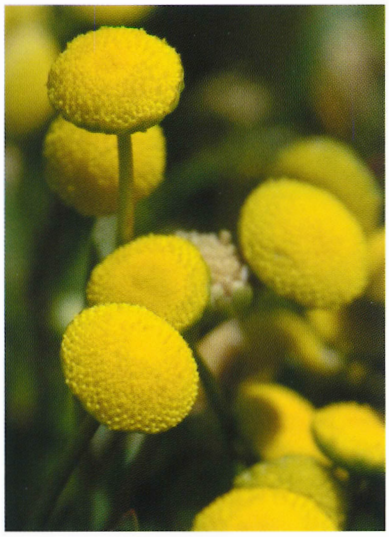

Goudknopje, detail.
Foto: Koos Ballintijn.

Kilometerhokken met goudknopje in Zaanstreek-Waterland Periode 1988–2005.

Het goudknopje is toegenomen in de Zaanstreek-Waterland. Reden om aandacht te besteden aan deze kleurrijke en interessante soort.

Het goudknopje *(Cotula coronopifolia)* is een, vermoedelijk uit Zuid-Afrika afkomstig, composietje dat in de 18e en 19e eeuw voet aan de grond begon te krijgen in Noordwest-Europa. De eerste pogingen om zich in Nederland te vestigen waren niet erg succesvol (van der Toorn 1980), maar sinds de vestiging in Zuidelijk Flevoland in 1972 heeft de soort zich definitief een plaats verworven in de Nederlandse flora. Na Zuidelijk Flevoland volgde in 1975 kolonisatie van het Lauwersmeer en de Dollard (Weeda et al.1991). Van daaruit heeft de soort zich over Nederland verbreid en in een aantal delen van het land een vaste stek gevonden in de lokale flora. In Zaanstreek-Waterland is de soort voor het eerst gezien in 1988 (Buys 1991). De jaren erna is het aantal bekende kilometerhokken met goudknopjes sterk toegenomen.

Ecologie

Het goudknopje is een pioniersoort van brakke, ontziltende zand- en kleigrond, die over de gehele wereld vooral lijkt voor te komen in estuaria en andere contactzones van zout en zoet water. Ook Zuidelijk Flevoland, Lauwersmeer, Dollard en de estuaria van Zuidwest- Nederland waren ten tijde van vestiging voorbeelden van een dergelijk milieu. In kas-experimenten trad maximale groei van het goudknopje op bij zoutconcentraties (NaCl) van ± 0.7% (Partrige & Wilson, 1987). Maar brakke situaties zijn niet noodzakelijk, ook bijvoorbeeld op binnenlandse baggerstortterreinen kan het goudknopje zich succesvol vestigen. De soort kan hierop massaal voorkomen, tezamen met onder meer moerasandijvie *(Thephroseris palustris)*, moeraszuring *(Rumex palustris)*, duizendknopen *(Persicaria sp.)* en moerasdroogbloem *(Gnaphalium uliginosum)*. De soort heeft zich in de Zaanstreek en Waterland ook een plek verworven in meer natuurlijke situaties, zoals de 's winters onder water staande randen van greppels en ondieptes in het grasland. In de zomer zijn deze groeiplaatsen herkenbaar door de vrolijk geel gekleurde linten langs deze greppels en laagten. Het goudknopje is een meerjarige plant die zich in ons land als eenjarige gedraagt (Weeda et al.1991). Het zaad kiemt in de herfst en de winter; de zaailingen zijn erg gevoelig voor vorst. Onder water of modder liggend zaad kiemt niet en kan wel vorst overleven. Hierbij gaat wel de kiemkracht sterk achteruit (van der Toorn & ten Hove 1982). Dit betekent dat na winters met vorst en een voorjaar met laat droogvallende greppeloevers populaties sterk gedecimeerd kunnen zijn. Toch is de soort in de afgelopen dertig jaar in staat gebleken haar aantal vestigingsplaatsen sterk uit te breiden. Mogelijk speelt hierbij de verandering van het klimaat een rol (zachtere winters, meer neerslag). Wel zijn er gebieden aan te wijzen waar de soort het aanmerkelijk beter doet dan elders.

Verbreiding en verspreiding in Nederland

In de afgelopen 30 jaar is het goudknopje in veel kilometerhokken gevonden, maar er zijn maar weinig gebieden zijn waar de soort een groter areaal heeft kunnen verwerven. Gebieden waar de soort min of meer constant over meerdere kilometerhokken voorkomt zijn Zuidelijk Flevoland, het Lauwersmeer, de Friese waarden, Zaanstreek-Waterland en de estuaria van Zuid-West Nederland. Zoals Weeda al opmerkt (Weeda et al. 1991) zijn dit allemaal notoire ganzengebieden. Ganzen spelen waarschijnlijk, met andere watervogels, een rol bij de verspreiding van de zaden van het goudknopje. Van der Toorn (van der Toorn 1980) onderzocht de vitaliteit van de zaden na passage door de ganzendarm en vond dat een groot percentage nog kiemkrachtig was na een verblijf van 7 tot 15 uur in de

opje, Waterland

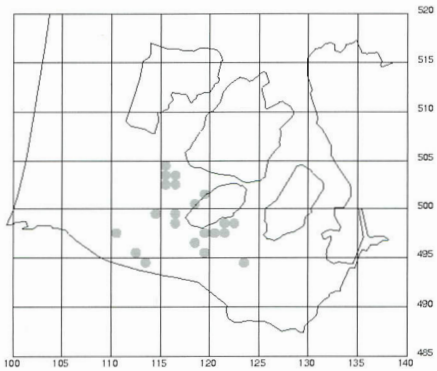

Goudknopje. Foto: Piet Zomerdijk.

ingewanden van ganzen. Omdat ganzen frequent heen en weer pendelen tussen bovengenoemde gebieden wordt in het geval van uitsterven van een lokale populatie de kans op herkolonisatie vergroot.

Vestiging en verbreiding van het goudknopje in Zaanstreek-Waterland

In Zaanstreek-Waterland is het goudknopje voor het eerst gevonden in 1988 in het Oostzanerveld (Polder Oostzaan). Daarna werd de soort achtereenvolgens aangetroffen in de Kalverpolder (1994), de Reef in Westzaan (1996), het Wormer & Jisperveld (2002), het Guisveld, (2003), in Asseldelft (2004) en in Westzaan/Zuideinde (2005). In de periode 1988-2005 is het goudknopje in Zaanstreek-Waterland in totaal in 21 kilometerhokken waargenomen. Daarmee is deze regio één van de belangrijkste Nederlandse bolwerken van deze soort.

Oproep

Ook in 2006 is het goudknopje in Zaanstreek-Waterland weer in drie nieuwe kilometerhokken gevonden. Het lijkt er dus op dat de soort zich hier nog altijd uitbreidt of dat onze kennis over de verspreiding nog niet compleet is. Het is daarom waarschijnlijk dat de soort in deze regio in nog meer kilometerhokken is te vinden. De auteurs houden zich aanbevolen voor meldingen van nieuwe kilometerhokken waarin de soort is aangetroffen. Vindplaatsen kunnen worden doorgegeven via onderstaande adressen.

Verantwoording en dankwoord

Voor deze publicatie is gebruik gemaakt van gegevens afkomstig uit de landelijke floradatabank Florbase (versie: Florbase-2M, 1975–2004), en 'Basiskartering Zaanstreek. Vegetatie- en soortkartering van de objecten Guisveld, Noorderveen, Westzijderveld en Oostzanerveld in 2003' (door Staatsbosbeheer/Van der Goes en Groot, 2004) en uit de nieuwsbrief van het FLORON-district Groot-Amsterdam (nr. 36 en 37). Aanvullingen werden verzorgd door Ron van 't Veer (Natuurreservaat De Reef) en Nico Vens (Assendelft). De auteurs vonden, als bijproduct van hun rietkraagkartering, een aantal nieuwe groeiplaatsen in het Wormer & Jisperveld. De auteurs bedanken Jinze Noordijk voor zijn verbeteringen van een eerdere versie van dit artikel.

FLORBASE is een bestand met plantensoort-waarnemingen op 1x1 kilometerhokniveau. Het bestand bestaat uit gegevens van provincies, particulieren, terreinbeherende organisaties en instituten.

Koos Ballintijn
Reigerpark 68
1444 AC Purmerend
e-mail: kballint@xs4all.nl

Ed Brinkkemper
Diederik Sonoyweg 1
1509 BR Zaandam

Literatuur

- BUYS, E. m.m.v. R. Leguit & R. van 't Veer, 1991. Verlanding in de Zaanstreek en Waterland. Bijlage IV. Soortskartering. Stichting voor Natuurstudie en Milieueducatie 'de Poelboerderij'.
- PARTRIDGE, T.R. & J.B. WILSON, 1987. Salt tolerance of salt marsh plants of Otago, New Zealand. New Zealand Journal of Botany, 25, 559-566.
- TOORN, J. VAN DER, 1980. On the ecology of *Cotula coronopifolia* L. and *Ranunculus sceleratus* L. I. Geographic distribution, habitat and field observations. Acta Botanica Neerlandica, 29, 385-396.
- TOORN, J. VAN DER & H. J. TEN HOVE, 1982. On the ecology of *Cotula coronopifolia* L. and *Ranunculus sceleratus* L. II. Experiments on germination, seed longevity and seedling survival. Acta Oecologica/Oecologica Plantarum, vol.3 (17) no 4, 409-418.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, Ch. WESTRA & T. WESTRA, 1991. Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties. Dl. 4, 79-80.